

AMORİUM HANEDANI DÖNEMİNDE (820-867) BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN SİYASİ YAPISI

THE POLITICAL STRUCTURE OF THE BYZANTINE EMPIRE ON THE PERIOD OF AMORİUM DYNASTY (820-867)

Dr. Mehmet Ertan BAMYACI

ORCID: 0000-0001-9902-195x

ÖZET

İmparator V. Leo Ermeni'nin (813-820) öldürülmesinin ardından Bizans'ta bir dönem kapanmış ve imparatorluk tahtına Leo'nun azmettiricisi olan II. Mikhail (820-829) geçmiştir. Bu imparator ile başlayan hanedanlık ise Bizans İmparatorluğu'nu yaklaşık olarak yarım asır yönetmiştir. II. Mikhail, Frigya bölgesinin Amorium kentinden olduğu için kurmuş olduğu hanedanlık Frigya ya da Amorium hanedanlığı olarak anılmaktadır. II. Mikhail henüz tahta geçtiği bir dönemde karşılaşmış olduğu sorunların başında Thomas İsyanı gelmektedir. Anadolu'da baş gösteren bu isyan dalgasının başında ise Slav Thomas bulunmaktadır. İmparatoru tahtından düşürmeyi hedefleyen Thomas, bu doğrultuda büyük bir isyan çıkarmayı da başarmıştır. Halkın bir bölümünün de desteğini alan bu isyancı ordusuyla başkenti kuşatıp altı ay kadar da abluka altında tutmayı başarmıştır. Ancak Bulgarların da desteğini alan II. Mikhail bu isyanı bastırmayı başarabilmiştir. II. Mikhail döneminde içeride yaşanan sorunların yanında dışarıda da imparatorluk ciddi sorunlarla yüzleşmekte ve güç kaybetmektedir. Ancak yaşanan sorunlar sadece bu imparator dönemiyle sınırlı kalmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Amorium, Siyasi, Konstantinopolis, Müslümanlar

ABSTRACT

Following the killing of the Emperor V. Leo Armenians (813-820), a period was closed in Byzantium and the imperial throne was passed to II. Michael (820-829) who is the instigator of Leo. The dynasty, which started with this emperor, ruled the Byzantine Empire for about half a century. Since II. Michael is from the Amorium city of the Phrygia region, the dynasty he founded is referred to as the Phrygian or Amorium dynasty. Thomas Rebellion is the leading of the problems that II. Michael has encountered at a time when he was only just passed the throne. Slav Thomas is at the head of this rebellion wave that has started in Anatolia. Thomas, who aims to dethrone the Emperor, has also begun a great rebellion in this direction. This rebel, supported by a part of the people, has succeeded in holding the capital by the army and keeping it under blockade for six months. However, II. Michael, who also supported by the Bulgarians, succeeded in suppressing this rebellion. In the II. Michael period, besides the problems in the interior, the empire faces serious problems in the abroad and loses power. However, confronted problems were not limited to this emperor's time.

Keywords: Byzantine, Amorium, Political, Constantinople, Muslims

1. GİRİŞ

II. Mikhail'in tahta geçmesiyle birlikte Bizans İmparatorluğu'nda başlamış olan Amorium Hanedanı ile Makedonyalılar Hanedanı dönemine kadar üç imparator imparatorluğu yönetmiştir. Bu üç imparatorun ilki olan II. Mikhail döneminde doğuda fazla bir hareketlilik yaşanmasa da batıda oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. II. Mikhail'in ardından oğlu Theofilos tahta geçmiştir. Bu imparator döneminde Bizans, Müslümanlarla zorlu geçen mücadeleler yaşamıştır. İçeride ise tasvirlere karşı çok sert politikaların izlendiği görülmektedir. Theofilos'un ölümünden sonra tahta III. Mikhail geçmiştir. Bu

dönemde içeride ve dışarıda yaşanan din eksenli gelişmeler ise hem Bizans açısından hem de dünya tarihi açısından vurgulanması gereken önemli gelişmelerdir.

2. II. MİKHAİL DÖNEMİ (820-829)

V.Leo'nun ölümünün ardından tahta çıkan II. Mikhail (820-29) kekeme lakabı ile de bilinmektedir. Frigya bölgesinin Amorium kentinden olduğu için de kurmuş olduğu hanedanlık Frigya ya da Amorium Hanedanlığı olarak anılmaktadır. Kendisi imparatorluğa kadar yükselmiş olan asker kökenli bir taşralıdır. Mikhail'in tahta geçtiği ilk zamanlarda uğraşmış olduğu ilk mesele Thomas isyanı olmuştur. Anadolu'da baş gösteren bu isyan dalgasının başında ise Slav Thomas bulunmaktadır. II. Mikhail'in yönetimini düşürmeyi kendisine misyon edinmiş olan Thomas Bizans'a karşı bir ayaklanma çıkarmayı başarmıştır.¹ Anadolu'da bulunan ordunun tamamı Mikhail'den nefret etmekteydi. Bu noktadan da güç olarak toplamayı başardığı ordu ise tüm Kafkas bölgesinden gelmiş birlikleri kapsamaktaydı. Thomas'ın vaadi İkona Mezhebi'ni yeniden kurmayı ve bu vaat ise Ortodoks halkın gönlünü okşayan bir tarzdaydı. Gelenekçi halk arasında çıkan efsaneler ve kulaktan kulağa yayılan dedikodulardan biri ise Thomas'ın aslında imparatoriçenin oğlu olduğudur ve İrene'nin yarım kalan mücadelesini devam ettireceği şeklindedir. Bu şekilde belli bir halk kesiminin de desteğini alan Thomas daha da cesaretleniyor ve koymuş olduğu hedefe ulaşmada giderek sabırsızlanıyordu. Ezilmiş halk kitleleri onunla birlikte görünüyordu ki bunlar içerisinde ağır vergi yükü altında ezilenler ve bu durumdan şikâyet edip durumu kötü yönetime bağlayanlar, yoksullar, toprağının bölünmesinden yana olmayan köylüler ve başka iradelerin altında çalışan esirler bulunmaktaydı. Halkın da desteğini almış görünen Thomas ordusuyla Konstantinopolis'i kuşatmıştı ve bir yıl boyunca da başkenti abluka altına almayı başarmıştı ancak imparator Mikhail gibi durumdan hoşnut olmayan bir dış faktör vardı; Bulgarlar. Bulgarlar Thomas'ın yönetimi altındaki Bizans'ı Mikhail'in yönetimine kıyasla daha tehdit edici görmekteydiler ve bu inanç gereği Mikhail'e destek verdiler. İki gücün birleşerek Thomas'a karşı mücadeleye başlamasıyla da isyanın gücü kırıldı ve Thomas kendi ordusu içerisinde dahi istenmeyen adam oldu. Kendisine sadık bazı askerlerle birlikte kaçsa bile daha sonra yakalanarak imparatorluğa teslim edildi ve yapmış olduğu bu kalkışmasının faturasını ise işkence altında öterek ödemiş oldu. Bu isyan hareketinden sonra ise dini gerilimleri yatıştırmak adına bazı uygulamalar hayata geçirildi. Bu uygulamalar arasında eski patrik Nikephoros ve baş patrik Teodoros Studites buldukları sürgünden geri çağırılmışlardır. Zira yönetim, toplumun tasvir taraftarları ve tasvir kırıncılar arasında gerçekleşen mücadeleden dolayı yorgun düştüğünün farkındadır.²

II.Mikhail döneminde içeride yaşanmış olan sorunlar ve yönetimin basiretsizliği sebebiyle imparatorluk dışarıda da yara almaktaydı. Bizans 825 yılında stratejik ve ticari açıdan oldukça değerli olan Girit Adası'nı İspanya'dan gelen Arap korsanlara kaptırmıştı. Arapların bu bölgede kurmuş oldukları bir tür korsan devleti, X. Yüzyılın ortalarına kadar Ege denizi için sürekli bir tehdit unsuru haline dönüşecekti. Sicilya'nın büyük bölümünün kaybı ise bu olaydan daha vahim sonuçlar doğurmuştur ve adaya yerleşen kararlar sistematik şekilde yayılmaya başlamışlardır.³

II.Mikhail bir ikona kırıcı olmasına rağmen uygulamış olduğu politika gereği ikona severlere baskı ve şiddet uygulamadığından dolayı gerek bu kesimi destekleyen ikona sever halk ile gerekse de kilise ile ciddi bir sorun yaşamamıştır. Fakat karısı Tekla'nın ölümünün ardından VI.Konstantin'in kızı Eufrosin ile 823 senesinde yapmış olduğu evlilik durumu değiştirmiştir. Hristiyan teologlar imparatorun ikinci kez evlenmesine sıcak bakmamaktadırlar ve üstelik Eufrosin'in yaşamının uzun bir süresini manastırda rahibe olarak geçirmiş olması işi daha da çözümsüz bir hale getirmiştir. Bütün bu şartlara rağmen evlilik gerçekleşmiştir. 829 yılının sonbaharında II.Mikhail geçirdiği böbrek rahatsızlığı yüzünden ölmüştür. Ölürken eşi Eufrosin yanı başındadır. İmparator, döneminde ikona severler tarafından sevilme bile eceliyle ölecek kadar şanslıdır. Ölümünün ardından ise daha önceden ortak imparator ilan etmiş olduğu

¹ Genesios, *On the Reigns of the Emperors*, Translation and Commentary Anthony Kaldellis, Australian Association for Byzantine Studies, Canberra, 1998, s.28.

² Janet-Bernard Hamilton, *Bizans Devletinde Hristiyan Düalist Hareketler (650-1405)*, Slovakçadan İngilizceye çev. Yurı Stoyanov, Türkçeye çev. Leyla Kuzucular, Ankara, 2011, s.123; Genesios, s.28-30; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devlet Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, TTK Basımevi, Ankara, 1995, s.191; Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi (Şu Bizim Bizans-Byzantium 330-1453)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013, s.234.

³ M.V. Levchenko, *Bizans Tarihi*, çev. Maide Selen, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.154; Umberto Eco, *Ortaçağ (Barbarlar-Hristiyanlar-Müslümanlar)*, çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2014, s.180; Emmanuel Berl, *Atilla'dan Timur'a Avrupa ve Asya*, çev. Gülseren Devrim, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s.80.

oğlu Theofilos, babasının sekiz yıl dokuz ay boyunca sürdürdüğü imparatorluk görevini sürdürecektir.⁴

3. THEOFİLOS DÖNEMİ (829-842)

II. Mikhail'in ölümünün ardından tahta Theofilos (829-842) geçer.⁵ Neredeyse okuryazar olmayan babasının aksine Theofilos, iyi bir eğitim almıştı. Teolojiye tipik bir Bizans tutkusuyula bağlı olan imparator özellikle İslam kültürüne karşı büyük bir ilgi duyuyordu. Aynı zamanda iyi de bir askeri eğitim almış olan Theofilos, sanattan ve estetikten anlayan bir imparator ve adaletli olmayı kendisine ilke edinmişti. İslam kültürüne (neredeyse tüm hayatı Müslümanlarla sürekli bir mücadele içerisinde geçse de) yakınlık ve hayranlık besliyordu. Daha önce hiçbir Hıristiyan Bizans imparatorunun yapmadığı şekilde kendisine örnek olarak, 809 senesinde henüz beş yaşında bir çocuk iken, Abbasi halifesi Harun Reşid'i almıştı. Tıpkı onun kendi pazarlarında yaptığı gibi başkent Konstantinopolis sokaklarında tebdili kıyafet gezerek halkın durumunu ve fiyatları yakından takip etmiştir.⁶

Theofilos'a babası II. Mikhail'in dolu olmayan bir hazine bırakmış olmasına rağmen, o sıralarda Armenikon bölgesinde bulunmuş olan bir altın yatağı imparator için büyük bir şans olmuştur. Buradan çıkarılan altınlar doğrudan hazineye aktarılmış ve hazine böylece güçlendirilmiştir. Bu dönemde Bizans halkının alışık olmadığı biçimde zenginleştiği görülür ve halkın refah seviyesi oldukça artar. Konstantinopolis halkı durumundan gayet memnundur ve halk zenginliğin gerektirdiği gibi yaşamaya başlamıştır. Yine bu dönemde özellikle saray ve çevresindeki imar çalışmaları için büyük çapta yatırımlar yapılır.⁷

Theofilos'un yönetimi boyunca İslam güçleriyle yoğun çatışmalar yaşanmıştır. Doğuda Abbasilerin kendi iç meseleleri yüzünden on altı yıldır korunmuş olan sükûnet bu dönemde bozulmuştur ve çatışmalar 829 yılında yeniden başlamıştır. 830'da ise Bizans ordusu büyük bir iş başararak Kilikya'ya girmiş ve burayı zapt etmiştir. Bölgenin kazanılması imparatorlukta büyük bir coşku yaşatır ancak bu sevinç fazla uzun sürmez ve aynı sene Halife Me'mun Bizans'a ağır bir mağlubiyet tattırır, akabinde Bizans verdiği tazminatla barış yapmak zorunda kalır. 833 yılı Ağustos ayında Halife Me'mun yirmi yıllık saltanatının ardından ölür ve yerine kardeşi Mu'tasım (833-43) halife olur. Mu'tasım 838 senesinde Tarsus kalesinden büyük bir destek alarak Bizans üzerine gönderir. Önce Nicaea'ya (İzmit) gelir ve şehrin surlarını yıktıktan sonra Ankara'ya ulaşır. Ankara'nın surlarını da yıkar ve Haymana yakınlarındaki Amorium'u kuşatır.⁸ Bu gelişmelerin üzerine imparator Theofilos, Abbasi komutanı olan Afşin'e karşı harekete geçmiştir ancak Bizans Avrupa devletleri hatta Endülüslü Emevilerinden yardım talebinde bulunmasına rağmen beklediği yardımı bulamaz ve bu harekât başarısızlıkla sonuçlanır. Bizans'ın müttefiklik arayışları tam dört yıl boyunca sürmüştür, öte yandan Halife ise yeni bir sefer için acele etmeyerek beklemiştir. Ancak 842 yılında Suriye'den başkent Konstantinopolis'e bir filo gönderilir ve ani bir fırtınanın kurbanı olan filodan sadece yedi gemi suların altını boylamaktan kurtulabilmiştir Böylece Konstantinopolis de muhtemel bir kuşatmadan kurtulmuştur.⁹ Araplar 809'dan 842'ye kadar, yani I.Nikeforos'un son döneminden Theofilos döneminin sonuna kadar bazı önemli başarılar imza atmış olsalar bile uzun vadeli stratejik sonuçlar elde edememişlerdir. 842 yılı sonrasında ise İslam imparatorluğunun ihtirasları sönmüş; geriye kalan, Bizans'ın sınırlarını güçsüz ve geçirgen tutmaya ve Fırat-Akdeniz ticaret yolunu savunmaya yönelik politikaları olmuştur.¹⁰

İmparatorluğun uzun süreli bir sükûnetin ardından karşı karşıya geldiği başka bir güç de Bulgarlardır. 836 yılında Theofilos Bulgarlara karşı bir askeri müdahalede bulunsa da İsbul komutasındaki Bulgar ordusu bu müdahaleyi başarıyla savunmuştur hatta Bizans ordusunu geriletip Adrianapolis'e girmiş ve çevredeki toprakları da işgal etmişlerdir. Bununla birlikte uzun bir süre birlikte yaşamayı başarmış olan Bulgarlar ile Sırp'ların arası bu dönemlerde açılmaya başlamıştır. Theofilos Sırp Vlastimir'in liderliğinde

⁴ Genesisios, s.48; Celalettin Basık, *Hiç Bizans Olmadı*, C.I, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2013, s.262.

⁵ Abu'l Farac, Gregory, *Abu'l-Farac Tarihi*, Süryaniceden İngilizceye çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe'ye çev. Ömer Rıza Doğrul, C.1, TTK Basımevi, Ankara, 2007, s.220; Genesisios, s.49.

⁶ J.J. Norwich, *Bizans Yükseliş Dönemi (803-1081)*, Selen Hırçın Riegel, C.II, Kabcacı Kitabevi, İstanbul, 2013, s.47.

⁷ Dikici, s.237-238.

⁸ Et-Taberi'nin ifadesiyle, "Hıristiyanlığın gözü ve temeli" Amorium kuşatılmıştır. Nadia Maria El-Cheikh, *Araplar'ın Gözüyle Bizans*, çev. Mehmet Morali, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2012, s.105.

⁹ Bahriye Üçok, *İslam Tarihi (Emeviler-Abbasiler)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1983, s.105-107; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. A. Gökçe Bozkurt, İlgü Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2014, s.70-71.

¹⁰ El-Cheikh, s.105-106.

bir araya gelen bazı Sırp kavimlere özgürlük hakkı tanımıştır. Bu gelişmeyle birlikte Sırp devletleşme süreci içerisine girmişlerdir. 20 Ocak 842’ de imparator Theofilos henüz otuz sekiz yaşındayken dizanteriden hayatını kaybeder. İmparatorun ölmesi aslında İkonoklazma döneminin kapandığı anlamını taşımaktadır. Gerçi İkonoklazmanın doğmasına ön ayak olan, dine mistik ve metafizik anlayışla yaklaşma biçiminin her geçen gün modası geçmekteydi ve bu inancın kök saldıği topraklar artık Müslümanların elindeydi. İmparatorluğu ikiye bölen bu düşüncenin son bulması ise İmparatorluğun avantajınaydı çünkü imparatorluk uzun yıllardan beridir bu kutuplaşmadan büyük zarar görmekteydi. Sonuç olarak bu mücadelenin galibi tasvir severlerdi. İkonakırıncılar da dindar kişilerdi ancak sürekli olarak kilise tarafından dinsizlikle suçlanmaktaydılar. Kiliseye bağlı olan ve kendi akıllarını kiliseye kiraya vermiş olan kişiler idari ve askeri açıdan başarılı olsalar bile III.Leo ve V.Konstantin için ve sonra gelen bütün ikonakırıncı imparatorlar için kafirlik ve sapkınlık sıfatları vermişlerdir. İkona kırıcı imparatorlar bu noktada kilise ve manastırlara karşı çıkarılarken, kilise ve manastırların ellerinde bulunan büyük servetin bir kısmını da hazineye aktarmayı başarmışlardır. Bu imparatorlar kişileri üretime teşvik ederek halkın manastırlara çekilip üretimden uzak kendilerini dünyadan soyutlayarak yaşamalarına karşı çıkmışlardır ve muhtemelen hem bu fikirlerinden dolayı hem de sahip oldukları serveti kaybetmek istemeyen din adamları tarafından kâfirlikle ya da dinsizlikle suçlanmış olmaları muhtemeldir. Bu noktada başarılı oldukları da söylenebilir zira din adamları bir imparatorun olamayacağı kadar halkla iç içedir ve toplumun ruhunu istedikleri gibi yöğurabilmektedirler.¹¹

4. III. MİKHAİL DÖNEMİ (842-867)

Theofilos’un 842’deki ölümünün ardından oğlu III. Mikhail henüz küçük yaşta olduğundan annesi Theodora onun yerine yönetimi naibe sıfatıyla ele alır.¹² Theodora Anadolu’da Paplagonia’da (Paplagonya) doğmuştur. Theodora dindar bir aile tarafından yetiştirilmiştir ve o dönemde Azize ibadet oldukça yaygındır. Theodora’nın ailesi de tasvire hürmet gösteren ve saygıda ileri giden ailelerin başında gelmekteydi ve kendisi de böyle bir ailede yetiştiğinden dolayı tasvirlerle büyük bir saygı göstermekteydi. Aynı şekilde Teodora aynı inanca sahipti ve bu sebepten dolayı ikisi de Ortodoksluğu ve Azize tasvirine ibadeti daha da kuvvetlendirmeye çalışmışlardır. III. Mikhail (842-867) henüz dört yaşında bir çocuk olduğundan Theodora tıpkı İrene gibi oğluna vekillik yapacaktı ve devletin yönetim kadrosunun özellikle de saray nazırı Theokatistos’un görevlerine aynen devam edebileceklerini söylemiştir. Saray nazırı ve Theodora’nın görüşleri örtüşmekteydi ve bu nedenle ona çok güveniyordu.

Theodora kocasını seven ve ona sadık bir kadındı. Kocasını öldükten sonra bile onun hatırasına sahip çıkmış ve vasiyetlerini yerine getirmeye çalışmıştır. Kendisi Azize tasvirlerine ibadette ileri gidenlerden biri olduğu halde tasvirlerle saygısızlığın bedellerini ağır ödeyebileceği konusunda nazırları tarafından uyarılmıştır ve aksi halde çıkabilecek olası bir ihtilalle oğlunun tahtından düşebileceği konusunda uyarılmıştır. Bu ikazlarla birlikte Theodora tasvirler ibadetine daha da eğilmiş ve Azize tasvirlerine ibadeti canlandırmıştır. Ayrıca Azize ibadetinden dolayı hapse girmiş olanlara merhamet nazarıyla bakıyor, sürgüne gönderilmişleri geri çağırıyor, kilisede ibadetler yapıyordu. Theodora iyi bir Ortodoks olmasının yanı sıra akıllı da bir kadındı ve Bulgar kralına göndermiş olduğu bir haber onun aklının da bir yansımasıydı aslında. Bulgar kralına haber göndererek: “Bir kadın karşısında üstünlük sağlaman durumunda bu başarın kamuoyunda herhangi bir iltifata maruz kalmayacak. Ancak mağlup olursan cümle âleme rezil olacaksın” demiştir.

Theodora akli ve izlediği siyasetle birlikte Kilise üzerinde nüfuz kazanmayı başarmıştır ve bu saygınlıkla birlikte kocasının da günahlarını bağışlatmayı düşünmüştür. Ancak Patrik Methodios (843-847), ölen kimselerin bağışlanmasının mümkün olmadığını ve ancak hayatta olan kimselerin bağışlanabileceğini söylemiştir. Theodora ise yalan uydurarak kocasının ölmeden önce tövbe ettiğini söylemiş ve bu sayede kocasını affettirmeye muvaffak olmuştur. Ioannes Gramatikos’un azledilmesi patriklik tahtında artık Methodios’un geçmesiyle birlikte toplanan kurul, 843 yılı Mart ayında tasvirler kültürünün yeniden kabulünü bir törenle kabul etmiştir.¹³ Tasvirler kültürünün yeniden kabulünden bir süre sonra ise hadım olan *Logotete* Theoktistos ekibin diğer elemanlarını saf dışı bırakarak Theodora’nın en gözde elemanı olduğu gibi Augusta ile birlikte imparatorluğun en faal kişisi olmayı da başarmıştır.

¹¹ Averil Cameron, *Bizanslılar*, çev. Özkan Akpınar, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2015, s.43; Norwich, C.II, s.55; Basık, C.I, s.265.

¹² Carolyn L.Connor, *Bizans’ın Kadınları*, çev. Barış Cezar, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2011, s.233.

¹³ Ahmet Refik Altınay, *Bizans İmparatoriçeleri*, çev. Muammer Yılmaz, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2012, s.52-54; Ostrogorsky, s.205.

Theoktistos bir tasvir kırıncı olmasına rağmen istikrar için Theodora'nın uyguladığı tasvirlerin serbest kalması politikasını desteklemiştir. Oldukça kültürlü biri olan Theoktistos, başkent Konstantinopolis'te eğitim standartlarının yükselmesi için yoğun mesai harcamıştır. Bunu yanında uygulamış olduğu maliye politikalarında da başarılı olmuştur. Tıpkı Theofilos zamanında olduğu gibi bu dönemde de Bizans hazinesi oldukça güçlüdür. Yine bu dönemde Araplara karşı girişilmiş olan mücadeleden de zaferle dönülmüştür. Girit bir yıllığına dahi olsa geri alınmıştır. Doğu sınırında 843-46 arası yapılan Arap-Bizans mücadelesinde esir düşenlerin karşılıklı değişimleri yapılmıştır. Bu mücadelelerin arkasından Abbasilerin güçleri belirgin şekilde kırılmıştır. Bu arada Mikhail'de büyümektedir. Hakkında bildiklerimiz Amorium hanedanını kötölemek amacı güden ve Mikhail'i iyi bir şekilde anlatmayan, hatta kendisine "ayyaş" lakabını takan tarihçiler tarafından bizlere aktarıldığı için karakteri hakkında bilgi vermemiz biraz güçtür. Ancak Mikhail'in iyi bir eğitim almasına çalışan ve iyi bir devlet adamı yetiştirebilmek için kendisine büyük imkânlar sunan annesinin isteğinin aksine o devlet işleriyle pek ilgili değildir. Mikhail'in Eudokia İngerina adında bir metresi vardır ancak Theodora bir gelin tanıtma töreni düzenleyerek Eudokia Dekapolitissa'nın imparator eşi olarak seçilmesini sağlamıştır. Annesinin her konuya hâkim olma arzusundan bunalan 15 yaşındaki Mikhail ise 855 senesinde Theoktistos'a suikast düzenlemesi için dayısı Bardas ile anlaşır.¹⁴ 856'da III. Mikhail 16 yaşına gelmiştir ve temkinli bir acımasızlıkla iktidarı ele geçirir. En güvendiği dayısını varis ilan eder ve diğer naiplerin sürgüne gönderilmesini ya da öldürülmesini emreder. Annesi ve kız kardeşlerini de bir manastıra gönderir.¹⁵ Böylece dolaylı olarak yönetim kudreti dayısı Bardas'a geçmiştir. Bakıldığı zaman Bardas da en az Theoktistos kadar yetenekli bir yöneticidir. Onun doğru yönetimiyle de Bizans, Theoktistos ile başlayan yükselme dönemini sürdürmüştür. Bardas döneminde Bizans: Kültür, sanat, edebiyat ve hitabet bakımından parlak bir dönem yaşamıştır. Bardas aynı zamanda ordunun başkomutanı sıfatıyla askeri alanda da seri başarılar elde etmiştir. 856 yazında Damietta'ya (Dimyat) başarılı bir saldırı gerçekleştirmiştir. 863 yılında ise, imparatorluk orduları on hafta gibi bir süre içerisinde Müslümanlara karşı iki önemli zafer daha kazanmıştır. Bu zaferlerden ilki Malatya Emiri Ömer'e karşı gerçekleştirilmiştir. Üstün bir savaşçı olan Ömer, daha önce kuzeye kadar çıkarak Armenikon temasının önemli bir ticaret merkezi olan Amisus'u (Samsun) işgal etmiştir. Bunun üzerine, Petronas yönetimindeki Bizans ordusu Orta Karadeniz sınırındaki Paplagonya'da Emir Ömer'i kesin bir yenilgiye uğratmışlardır ve Ömer savaş alanında öldürülmüştür. Petranos ise zafer içerisinde Konstantinopolis'e dönmüş ve hatta birkaç Araptan biri olan oğlunu da yanlarında esir olarak getirmiştir. Kente varmalarının üzerinden az bir zaman geçmiştir ki başka bir zafer haberi daha gelir; Meyyafarikin (Silvan) Armenian'ın Müslüman valisi Ali bin Yahya da yenilgiye uğratılarak öldürülmüştür. İmparatorluk için bu çok büyük bir başarıdır çünkü Abbasilerin zayıflamasının da etkisiyle Bizans için artık saldırıya geçme zamanı başlamıştır. Bizans Anadolu'da önce yavaş yavaş, X.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren de bütün kuvvetiyle etkili saldırılara girişecektir.¹⁶ Bu arada Slav kabilelerinden biri, kendilerini güneye köle olarak satmak isteyen Nordların eline düşmüştür. Toprak konusunda sıkıntı çeken İskandinavyalılar ticaret ve korsanlık yapmakta ve koloniler kurmaktadır. Beraberlerinde önemli ticari teknikler, çok büyük denizcilik becerisi ve uzun gemilerin idaresine dair bilgiler getirmişlerdir. Rus nehirleri üzerinden ülkeye yayılan İskandinavyalılardan bazıları yollarına devam eder. 846'da Bağdat'ta bunlara verilen isim "Varangianlar" dır. Karadeniz'de gittikleri birçok yerden bir tanesi de 860 yılında Konstantinopolis'tir.¹⁷ Bunlar karaya çıkartma yaparak şehri kuşatmışlardır ve civarda büyük bir tahribat ve yıkıma neden olmuşlardır. Bu esnada Araplara karşı seferde olan III. Mikhail derhal geriye dönerek olayı kontrol altına almaya çalışmıştır. Meydana gelen bu korkunç saldırı uzun süre hafızalarda yer ettiği gibi bu zamandan itibaren Bizans, oluşmakta olan Rus Devleti'ne karşı da misyonerlik faaliyetlerine başlamakta gecikmemiştir. Öte yandan 864'te Bulgarların dini zorla değiştirilir.¹⁸ Bulgar Çarı Boris bu yıl Ortodoksluğu resmen kabul etmiş ve vaftiz babasının adını alarak

¹⁴ Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi*, çev. Esra Ermert, İstanbul, 2016, s.233.

¹⁵ Theodora'nın nazırı Theoktistos'un saraydaki muhalifler tarafından bir suikast ile öldürülmesinden sonra artık Theodora sarayda yalnız kalmıştır. Kızları teker teker manastıra kapatılmıştır ve Sıranın kendinde olduğunu anlayan Theodora bir mücadeleye girişmeden saltanatı sırasında edinmiş olduğu paraları senatoya teslim ederek Gasteria manastırında yalnızlık köşesine çekilmiştir. Theodora manastırda kızlarıyla birlikte dindar bir hayat sürmeye başlamıştır. Kardeşine karşı ise kalbinde bir kin ve düşmanlık beslediğinden Bardas'ı öldürmek için saraydan kendine yakın bazı kimselerle ittifak yapmış fakat bu girişimde başarı sağlayamamıştır. Bunun üzerine Theodora'nın bütün mal varlığına el konulmuştur ve manastırda kin ve ihtiras içerisinde ölmüştür. Altınay, s.56.

¹⁶ Norwich, C.II, s.61-62; Jean-Claude Cheynet, *Bizans Tarihi*, çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yay., Ankara, 2008, s.64; Dikici, s.246.

¹⁷ J.M. Roberts, *Dünya Tarihi (Tarih Öncesi Çağlardan 18. Yüzyıla)*, çev. İdem Erman, C.I, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2015, s.369.

¹⁸ Clive Ponting, *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2015, s.312; Diehl, s.72; Ostrogorsky, s.213; Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, İletişim Yay., İstanbul, 2013, s.90-91.

tarihe Boris-Mikhail olarak geçmiştir. Bulgarlar din değiştirmeye pek hazırlıklı olmasalar bile Boris bu yeni dini fazlasıyla benimsemiştir. 865 senesinde Bulgarlar ayaklanırlar ancak Boris-Mikhail bu ayaklanmaya taviz göstermez ve elli iki kabile reisini aileleriyle birlikte katlettirir.¹⁹

Bulgarların bu yeni dine geçmeleri onların Slavlaşmasına ve Slav kabileleriyle kaynaşmasına zemin hazırlamıştır. Öte yandan Bulgar kilisesinin bağımsız bir kilise olarak kabul edilmemesinden dolayı Boris endişelidir ve bu duruma bir çözüm bulmak amacıyla Roma Kilisesi'ne yani papaya başvurmuştur. Papa, Boris'in yapmış olduğu bu başvuruyu oldukça ılımlı karşılamış ve din adamlarından oluşan bir heyeti Bulgaristan'a göndermiştir. Heyetin Bulgaristan'a ulaşmasıyla o sırada Konstantinopolis'ten gelmiş olan ve Boris'in misafiri olan din adamları dışarı çıkarılmıştır. Esas itibarıyla Boris'in maksadı Ortodoksluk ya da Katoliklik arasında bir tercih yapmak değildir sadece Bulgarların bağımsız bir kiliseye sahip olmasını arzu etmektedir.²⁰ Sonuç itibarıyla Boris tercihini yapmıştır ve tercihi Konstantinopolis yani Ortodoksluk olmuştur. Roma'dan gelen din adamları ise geri gönderilmişlerdir.

Roma ile Konstantinopolis arasında ise ipler giderek geriliyor, Papa ve Patrik arasında karşılıklı restleşmeler yaşanıyor. III. Mikhail, Bardas ve Patrik Photios, Roma kilisesinin Konstantinopolis kilisesinden üstün olmadığını ve Papanın tüm Hıristiyanların temsilcisi olmadığını siyasi mücadelesini veriyorlardı. İmparator Papaya bir mektup göndererek Patrik Photios'u azletme kararını bozmasını ve kiliselerinin üstün olduğuna dair fikirden vazgeçmeleri gerektiğini bildirdi. 867 yılında Papa, Konstantinopolis kilisesinin işlerine karışmasını yasa dışı olarak ilan etti.²¹

İki taraf arasında böyle bir süreç yaşanırken imparatorluğun kaderini etkileyecek başka bir olay daha geliyordu. III. Mikhail atlara çok düşküdü ve seyis olan Basil adında güçlü ve akıllı bir adamla bu vesileyle tanışıp arkadaş olmuştu. Kısa sürede İmparatorun güvenini kazanan Basil sürekli olarak imparatorla birlikteydi ve en yakın arkadaşı hatta dostu olmuştu. Yönetimde hızlıca yüksek makamlara getirdiği arkadaşısı Basil'i kendinin eskiden metresi olan Eudokia İngeria ile de evlendirdi. Mikhail'in Basil'e güveni ve hatta hayranlığı o kadar fazlaydı ki gözü ondan başkasını görmüyordu ve Basil'e olan sevgisi Bardas'a olan sevgisini geride bırakmıştı. Öyle ki 867'nin baharında Basil Bardas'ı öldürdü ve sadece bir ay sonra çok ilginç bir gelişme oldu ve Mikhail sonsuz güvendiği Basil'i ortak imparator olarak ilan etti. Ancak Basil bununla yetinmeyerek sadece dört ay sonra kendisini seyislikten imparator ortaklığına kadar getiren arkadaşısı Mikhail'i 867 yılının Eylül gecesinde yatak odasında boğdurarak öldürttü.²² III. Mikhail'in ölmesiyle Basil tahtta tek adam oluyordu ve böylece Amorium (Frigya) hanedanlığı dönemi de kapanıyordu. I.Basileios önce Mikhail'in suikastçileri tarafından sonra senato, halk ve ordu tarafından tek başına imparator ilan edildi ve tahta geçmesiyle Bizans'ta Makedonyalılar Hanedanı dönemi de başlamış oluyordu.²³

5. SONUÇ

Amorium Hanedanı dönemi hem iç hem de dış gelişmeler açısından büyük zorluklara sahne olmuştur. İçeride özellikle din eksenli bir siyasetin izlendiği, halkın ise yüksek vergilere ya da kötü yaşam standartlarına fazla aldırış etmeksizin temel gündemlerinin İkona siyaseti olduğu görülür. Halkın bu tartışmada kiliseye yakın olması da altı çizilmesi gereken önemli bir ayrıntıdır çünkü imparatorlar gerek ekonomide gerekse de hayata dair alanlarda esas belirleyici olmasına rağmen halka kilise kadar yakın olamamışlardır ve kilise sarayla çıkan ihtilaflarda halkın desteğini arkasında hissedebilmiştir. Kilise ve saray arasındaki her gerginlik ise halka yansımış bu üçlü denkleme ise kaybeden imparatorluk olmuştur. Tasvirler tartışmasının sükûnete bağlanmasından sonra imparatorluğun toparlanacak olması da aslında bir asırdan fazla süren bir tartışmanın imparatorluğa ne denli zararlar verdiğini de kanıtlamaktadır. 843 yılında sonlandırılan tartışmada belki tasvir severler mücadeleyi kazanmıştır ama tartışmanın bitmesinde gerçek kazanan imparatorluk olmuştur. Bu dönemde şiddetli bir din odaklı çekişme de Roma ve Konstantinopolis kiliseleri arasında yaşanmıştır. Roma kilisesinin kendisini Hıristiyanlık âleminin en yukarisında görmesi ve aldığı kararların Konstantinopolis kilisesini de

¹⁹ Edward N. Luttwak, *Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi*, çev. Efe Tuzcu, Epilson Yay., İstanbul, 2012, s.224; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1984, s.194-195; Cheynet, s.66.

²⁰ Gerçi bu yıllarda Roma ve Konstantinopolis arasında Katolik ve Ortodoks olarak net bir mezhep farklılığı yoktur. Resmi olarak ayrışma (schizma) 1054 senesinde gerçekleşecektir.

²¹ Basık, C.I, s.270.

²² Ostrogorsky, s.216-217.

²³ John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History (811-1057)*, Translated by John Wortley with Introductions by Jean-Claude Cheynet and Bernard Flusin and Notes by Jean-Claude Cheynet, Cambridge University Press, 2010, s.130.

bağladığını iddia etmesi iki taraf arasında iplerin giderek gerilmesine sebep olmuştur ki; bu yetki ve üstünlük tartışmaları ileride daha derinleşecek bir Ortodoks-Katolik çatışmasının sağlam bir zeminini oluşturmuştur. Bütün bunlarla birlikte 860 senesinde Rusların Bizans'ı kuşatmaları, Araplarla yapılan mücadelelerde Girit ve Sicilya'nın kaybedilmesi, Venedik'in adım adım bağımsızlığa doğru yürüyor olmaları da bu dönem için altı çizilmesi gereken önemli gelişmelerdir. Döneme ait bir teşhis olarak Bizans'ın görkemli yaşantısından ve zengin kültüründen pek bir şey kaybettiği söylenemez ancak yere sağlam adımlarla bastığını iddia etmek de yanlış olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABU-L FARAC, Gregory, *Abu'l-Farac Tarihi*, Süryaniceden İngilizceye çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe'ye çev. Ömer Rıza Doğrul, C.1, TTK Basımevi, Ankara, 2007.
- ALTINAY, Ahmet Refik, *Bizans İmparatorçeleri*, çev. Muammer Yılmaz, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2012.
- BASIK, Celalettin, *Hiç Bizans Olmadı*, C.I, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2013.
- BERL, Emmanuel, *Atilla'dan Timur'a Avrupa ve Asya*, çev. Gülseren Devrim, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999.
- CAMERON, Averil, *Bizanslılar*, çev. Özkan Akpınar, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2015.
- CHEYNET, Jean-Claude, *Bizans Tarihi*, çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yay., Ankara, 2008.
- CONNOR, Carolyn L., *Bizans'ın Kadınları*, çev. Barış Cezar, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2011.
- DİEHL, Charles, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. A. Gökçe Bozkurt, İlgü Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2014.
- DİKİCİ, Radi, *Bizans İmparatorluğu Tarihi (Şu Bizim Bizans-Byzantium 330-1453)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013.
- ECO, Umberto, *Ortaçağ (Barbarlar-Hıristiyanlar-Müslümanlar)*, çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2014.
- EL-CHEİKH, Nadia Maria, *Araplar'ın Gözüyle Bizans*, çev. Mehmet Moralı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2012.
- GENESİOS, *On the Reigns of the Emperors*, Translation and Commentary Anthony Kaldellis, Australian Association for Byzantine Studies, Canberra, 1998.
- GREGORY, Timoty E., *Bizans Tarihi*, çev. Esra Ermert, Yapı Kredi Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2016.
- HAMİLTON, Janet-Bernard, *Bizans Devletinde Hristiyan Düalist Hareketler (650-1405)*, Slovakçadan İngilizceye çev. Yurı Stoyanov, Türkçeye çev. Leyla Kuzucular, Yurtkitap Yay., Ankara, 2011.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1984.
- LEMERLE, Paul, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, İletişim Yay., İstanbul, 2013.
- LEVTCHENKO, M.V., *Bizans Tarihi*, çev. Maide Selen, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- LUTTWAK, Edward N. , *Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi*, çev. Efe Tuzcu, Epsilon Yay., İstanbul, 2012.
- NORWICH, J.J., *Bizans Yükseliş Dönemi (803-1081)*, Selen Hırçım Riegel, C.II, Kabalcı Kitabevi, İstanbul, 2013.
- OSTROGORSKY, Georg, , *Bizans Devlet Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK Basımevi, Ankara, 1995.
- PONTING, Clive, *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2015.
- ROBERTS, J.M., *Dünya Tarihi (Tarih Öncesi Çağlardan 18. Yüzyıla)*, çev. İdem Erman, C.I, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2015.

SKYLITZES, John, *A Synopsis of Byzantine History (811-1057)*, Translated by John Wortley with Introductions by Jean-Claude Cheynet and Bernard Flusin and Notes by Jean-Claude Cheynet, Cambridge University Press, 2010.

ÜÇÖK, Bahriye, *İslam Tarihi (Emeviler-Abbasiler)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1983.